

Axrorova Sevinch Abrorovna
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi
sevinchaxrorova0@gmail.com

AUTIZM SPEKTRINING BUZILISHI (ASB) DIAGNOSTIKASI VA DAVOLASH

Annotatsiya: Autizm spektrining buzilishi - bu bolalar psixologlari diagnostika jarayonini qo'llab-quvvatlash va simptomlarni boshqarishda yordam berishi mumkin bo'lgan holat. Psixologlar autizm spektrining buzilishini (ASB) tashxislashda va odamlarga tegishli muammolarni yengish va boshqarishda yordam berishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Kalit so'zlar: ASB, spektr, diagnostika, neyrorivojlanish, TEACCH, psixolog, ABA, psixoterapiya, ABA terapevt.

Abstract: Autism spectrum disorder is a condition in which child psychologists can help support the diagnostic process and help with symptom management. Psychologists can play an important role in diagnosing autism spectrum disorder (ASD) and helping people cope and manage the problems associated with it.

Key words: ASD, spectrum, diagnosis, neurodevelopment, TEACCH, psychologist, ABA, psychotherapy, ABA therapist.

Аннотация: Расстройство аутистического спектра — это состояние, при котором детские психологи могут помочь в диагностическом процессе и лечении симптомов. Психологи могут сыграть важную роль в диагностике расстройств аутистического спектра (РАС) и помочь людям справиться с проблемами, связанными с ним.

Ключевые слова: РАС, спектр, диагностика, нейроразвитие, TEACCH, психолог, АВА, психотерапия, АВА-терапевт.

Autizm spektrining buzilishi (ASB) - xulq-atvor, muloqot va ijtimoiy faoliyatga ta'sir qiluvchi murakkab neyro-rivojlanish buzilishi. AQSh Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazlarining so'nggi ma'lumotlariga ko'ra, AQShda taxminan 68 boladan 1 nafarida ASB bor.

Psixologlar ASB diagnostikasi va odamlarga kasallik bilan bog'liq muammolarni engish va boshqarishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Autizmni tushunish

"Spektr" atamasidan ko'rinib turibdiki, ASB belgilari doimiy ravishda mavjud. Buzuqligi bo'lgan ba'zi odamlar an'anaviy maktablarda muvaffaqiyat qozonishlari, ish joylarini egallashlari va har xil darajadagi yordam bilan kundalik hayot vazifalarini bajarishlari mumkin. Boshqalar esa sezilarli darajada aqliy zaiflikka ega va hayotlari davomida keng ko'lamli yordam va yordamga muhtoj bo'ladilar.

ASB turli xil kasallik bo'lsa-da, bu holat odatda takrorlanadigan xatti-harakatlar va ijtimoiy o'zaro ta'sir va muloqotdagi qiyinchiliklar bilan tavsiflanadi.

Ba'zi umumiy belgilar va alomatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Go'daklik davrida odatiy gap-so'z yoki ishora bilan shug'ullanmaslik.
- Go'daklik davridan boshlab ko'z bilan aloqa qilmaslik.
- O'z ismiga javob bermaslik.
- Odatda hayotning ikkinchi yilida ilgari olingan til yoki ijtimoiy ko'nikmalarni yo'qotish.
- Sensorli kirishga noodatij javoblar.
- Qo'llarni silkitish, burish yoki chayqash kabi g'ayrioddiy harakatlar.
- Tengdoshlar bilan o'ynash yoki ular bilan muloqot qilishda qiyinchilik.
- Hissiyotlar haqida gapirishda qiyinchilik.
- Ovoz ohangini, tana tilini va imo-ishoralarni tushunish qiyin.
- Muayyan mavzuga obsesif qiziqish.
- Kundalikdan chiqish qiyinligi.

ASB diagnostikasi

ASBni 15-18 oyligida aniqlash mumkin bo'lsa-da, tashxisning o'rtacha yoshi taxminan 4,5 yoshni tashkil qiladi va ba'zi odamlar balog'at yoshiga qadar tashxis qo'yilmaydi. Bu juda achinarli, chunki o'z vaqtida tashxis qo'yish erta aralashuv uchun muhimdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, intensiv erta aralashuv ASB bilan kasallangan odamlar uchun natijalarni sezilarli darajada o'zgartirishi mumkin. Agar bolangizda buzilish belgilari borligiga shubha qilsangiz, testni kechiktirmang.

ASB neyrorivojlanish buzilishi bo'lib, u kuchli genetik komponentga ega deb hisoblanadi. Biroq, qon testlari yoki miya skanerlari kabi tibbiy testlarni hozirda ASB tashxisi uchun ishlatib bo'lmaydi. Buning o'rniga, tibbiy yordam ko'rsatuvchi provayderlar bemorning tarixi va xatti-harakatlariga asoslanib, kasallikni tashxislashadi.

Ushbu tashxisni turli mutaxassislar, jumladan, ba'zi psixologlar, pediatrlar va nevrologlar qilishlari mumkin. Ko'pincha diagnostika jarayonida psixologlar (shu jumladan miya va insonning kognitiv, xatti-harakat va hissiy faoliyati o'rtasidagi munosabatlarga ixtisoslashgan neyropsixologlar) ishtirok etadilar. Tashxis qo'yadigan mutaxassis ASB bilan bog'liq keng ko'lamli alomatlar bilan ishlashda katta tajribaga ega bo'lishi muhimdir.

ASB tashxisini qo'yish uchun psixologlar bir qator ma'lumot manbalaridan foydalanadilar:

- Bemor suhbatlari.
- Bemorning xatti-harakatlarini kuzatish.
- Kognitiv va til qobiliyatlari testlari.
- Boshqa shartlarni istisno qilish uchun tibbiy testlar.
- Bemorning ijtimoiy, hissiy va xulq-atvori rivojlanishi haqidagi savollarga javob beradigan otalar, o'qituvchilar yoki boshqa kattalar bilan suhbatlar.

Davolash va qo'llab-quvvatlash

Kasallikning murakkab tabiatini hisobga olgan holda, ASB bilan og'rigan bolalar turli sohalaridagi mutaxassislardan tashkil topgan fanlararo davolash guruhlaridan foyda olishadi. Bunday guruhlariga odatda psixologlardan tashqari shifokorlar, o'qituvchilar, nutq terapevtlari va kasb-hunar terapevtlari kiradi.

ASB bilan og'rigan bolalarni davolash uchun bir qancha tadbirlar ishlab chiqilgan. Ba'zi keng tarqalgan yondashuvlarga quyidagilar kiradi:

Amaliy xatti-harakatlar tahlili (ABA). ABA foydali xulq-atvorni oshirish va o'rganishga zararli yoki xalaqit beradigan xatti-harakatlarni kamaytirish uchun dalillarga asoslangan o'qitish usullaridan foydalanadigan usuldir. ABA terapiyasi muloqot, ijtimoiy va kasbiy ko'nikmalarni yaxshilash uchun ko'rsatildi.

Rivojlanishning individual-farq munosabatlariga asoslangan modeli. RIFMAM modeli, shuningdek, vaqt terapiyasi sifatida ham tanilgan, ota-onalar va terapevtlar birgalikda o'ynashda bolaning etakchisiga ergashadilar, shu bilan birga bolani tobora murakkab o'zaro ta'sirlarga kirishishga yo'naltiradilar.

- **TEACCH Autizm dasturi.** TEACCH tizimi ASB bilan og'rigan odamlarning o'rganish kuchli tomonlari va qiyinchiliklariga asoslangan strategiyalar orqali faoliyat, moslashuvchanlik, mustaqillik va o'z-o'zini samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Farzandingiz autizmni tashxislash va davolash bo'yicha o'qitilgan provayder tomonidan baholanishi muhim, shunda u eng to'g'ri choralarni tavsiya qilishi mumkin. Bunday aralashuvlar psixologlar, shuningdek, o'qituvchilar va kengash tomonidan tASBiqilgan xatti-harakatlar tahlilchilari tomonidan amalga oshirilishi mumkin.

Psixologlar, shuningdek, barcha yoshdagi bolalarga, shuningdek, ASB bilan og'rigan kattalarga kasallik bilan bog'liq muayyan muammolarni hal qilishda yordam berishda muhim rol o'ynaydi.

ASB haqida psixologga murojaat qilish

Psixologlar ASB tashxisini qo'yishganda yoki ASB bilan kasallangan bemor bilan birinchi marta uchrashganda, ular odatda keng qamrovli baholashni amalga oshiradilar. Ushbu baholash bemorning kuchli tomonlarini va davolanishga yordam berish uchun muhtojlik sohalari aniqlaydigan yo'l xaritasi vazifasini bajaradi.

ASB bilan og'rigan har bir odam boshqacha va bir qator kuchli va qiyinchiliklarga ega. Psixologlar shaxsning kognitiv, xulq-atvori, hissiy va akademik ehtiyojlariga asoslangan tavsiyalar berishi mumkin. Ushbu davolash rejaları ABA terapevtlari, o'qituvchilari va boshqalarga shaxsning kuchli tomonlaridan foydalanishga va har qanday qiyinchiliklarga dosh berishga yordam beradi.

ASB - bu umr bo'yi davom etadigan holat. Bemorlar o'sib ulg'aygan sayin, psixologlar bemorlar va ularning oilalariga maktabni boshlash, o'smirlikka kirish yoki kattalikka o'tish kabi muhim o'tish nuqtalarida muvaffaqiyatga erishish uchun yangi davolash rejalarini tuzadilar.

Psixologlar, shuningdek, ASB bilan og'rigan odamlar va ularning oilalari uchun yuzaga keladigan muayyan qiyinchiliklarga yordam berishlari mumkin. Bunday xizmatlarga quyidagilar kiradi:

- ASB bilan og'rigan odamlarga tashvish yoki ruhiy tushkunlik kabi ruhiy kasalliklarni boshqarishga yordam beradigan muolajalar. Bunga ko'pincha o'zgartirilgan kognitiv xatti-harakatlar terapiyasi kiradi, bu odamlarga salbiy fikrlar va xatti-harakatlarni o'zgartirishga yordam beradigan usul.
- Ko'pincha ASB bilan mos keladigan uyqu va ovqatlanish muammolarini hal qilishga yordam beradigan muolajalar.

- ASB bilan og'rigan odamlarga suhbatlashish, og'zaki bo'lmagan muloqot va o'yin ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradigan ijtimoiy ko'nikmalar guruhlarini.
- Autizmli kattalarga oilaviy va boshqa oilaviy munosabatlarni yaxshilash va ishga joylashish uchun zarur bo'lgan hayotiy ko'nikmalarni yaxshilashga yordam beradigan individual psixoterapiya.
- Og'irroq kognitiv buzilishlari bo'lgan odamlar uchun tajovuzkorlik va o'z-o'ziga shikast etkazish va muvofiqlikni yaxshilash uchun aralashuvlar.

Psixoterapiyaning maqsadi ASBni davolash emas, balki ASB bilan og'rigan odamlarga eng yaxshi tarzda ishlashga va qiyinchiliklarni yengishga yordam berish bo'lishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Ихсанова С. В. Система диагностико-коррекционной работы с аутичными дошкольниками. — СПб.: ООО «Издательство «детство-пресс», 2011.—208 с.
2. Лебединская К.С., Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. и др. Дети с нарушением общения. М.:Просвещение,1994.
3. Никольская О. С, Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Аутичный ребенок. Пути помощи.М.:Теревинф,1997.
4. Соломко А.Д. Формирование игровых навыков и эмоционально-перцептивной сферы у детей с расстройствами аутистического спектра средствами физического воспитания: автореф. дисс. ... канд. псих. наук. - Краснодар, 2012. – 24 с.
5. Л.Р.Муминова Аутизм сабаблари.турлари ва бартараф этиш методикалари. Тошкент. 2015.
6. Akhrorova, S. (2019). Медико-педагогические и психологические основы подготовки детей с синдромом аутизма к социальной жизни. Scienceweb academic papers collection.
7. Akhrorova S. (2022) Pedagogical and psychological correctional work in children with autism. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(1), 655-660.